

Hur den post-nominala bestämda artikeln erövrar Norden

Ulla Stroh-Wollin

Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet

ulla.stroh-wollin@nordiska.uu.se

I volym I av *The Nordic Languages* finns två artiklar som tar upp de nordiska språkens efterställda bestämda artikel. Perridon (2002:1019) menar att definitivmarkering på substantiv hade spridit sig till hela Norden runt år 1100, medan Delsing (2002:938 f.), som i princip begränsar sin redogörelse till Östnorden, tänker sig att artikeln uppstod under 1200-talet.

Dessa ganska skilda uppfattningar hänger i hög grad samman med att det empiriska underlag man bygger på är relativt begränsat. Perridon utgår främst ifrån två uppländska runbelägg på *andinni* 'själen' från 1000-talet och det rätt omfattande bruket av bestämda former i *Den första grammatiska avhandlingen* som daterats till 1100-talet, medan Delsing tittar på de äldsta, och artikelfattiga, svenska och danska texterna.

Trots att den bestämda slutartikeln är ett samnordiskt fenomen har man alltså rätt länge haft en dålig överblick över dess uppkomst och spridning i Norden som helhet. I ett pågående projekt försöker jag få en bättre förståelse för artikelbrukets utveckling i hela detta vidsträckta område (och en mera detaljerad bild än den som framkommer i den statistiska undersökningen i Skrzypek et al. 2021).

Arbetet är metodiskt utmanande, bland annat för att det är svårt att veta vilka kvantitativa mått som mest objektivt speglar utvecklingen. Med en kompletterande kvalitativ analys enligt en egen modell, som delvis bygger på "the theory of determination" i Löbner 2011, hoppas jag ha kommit sanningen lite närmare.

Jag har i tidigare forskning dragit slutsatsen att det finns åtminstone två novationscentra för den bestämda slutartikeln, ett isländskt och ett fastlandsskandinaviskt. Nu tyder allt på att den isländska processen också startar tidigt och utvecklas snabbt. På fastlandet tycks utvecklingen i framför allt de södra regionerna dröja och möjligen rör det sig här om en spridning norrifrån.

Den kvalitativa analysmodellen utgår ifrån, vilket är okontroversiellt, att bestämda artiklar först visar sig i direkta och (vissa) indirekta anaforer, dvs. i kontexter som tillåter demonstrativa pronomen. Men härifrån finns enligt modellen två olika utvecklingslinjer, en "semantisk" och en "pragmatisk".

Den semantiska vägen innebär att artikeln sprider sig till fraser där den är redundant ur semantisk synvinkel genom att referenten är helt eller delvis identifierbar utifrån grundordens betydelse. Intressant nog dyker sådana fraser (t.ex. *solen, påven*) upp ganska tidigt i utvecklingen, medan pragmatiskt bruk av artikel för att signalera att mottagaren måste identifiera referenten utifrån sin kännedom om den lokala situationen eller genom sin allmänna omvärldskunskap tycks komma i ett något senare skede.

Referenser:

- Delsing, Lars-Olof, 2002: The morphology of Old Nordic II: Old Swedish and Old Danish. I: Bandle, O. & K. Braunmüller (eds.), *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* 1. Walter de Gruyter, Berlin. 924–939.
- Löbner, Sebastian, 2011: Concept Types and Determination. *Journal of Semantics* 28, 279–333.
- Perridon, Harry, 2002: Dialects and written language in Old Nordic II: Old Danish and Old Swedish. I: Bandle, O. & K. Braunmüller (eds.), *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* 1. Walter de Gruyter, Berlin. 1018–1028.

Skrzypek, Dominika, Alicja Piotrowska & Rafal Jaworski, 2021: *The Diachrony of Definiteness in North Germanic*. Leiden/Boston: Brill.